

DE ZAVELENBERG

Landelijk natuureservaat

In Sint-Agatha-Berchem, aan de toegangspoort van de Brusselse agglomeratie, is de Zavelenberg een voorbeeld van een speciaal soort openbare ruimte: een landelijk gebied met een structuur zoals in vroegere tijden: hagen, afsluitingen en boomgroepjes. Een verrassend effect voor wie van op de Keizer Karellaan uitkijkt op dit landschap met grazende runderen.

EEN VLEUGJE GESCHIEDENIS

De ongelijke topografie van de Zavelenberg is een gevolg van de uitbating van de groeve van Balegemse steen die het landschap in de middeleeuwen sterk doorgroefde (een steenlaag die ook werd ontgonnen in de aanpalende bossen van Laarbeek, Poelbos en Dielegembos). De kalksteenlagen zaten in zandlagen die in het eoceen werden gevormd. Dat verklaart de naam van het gebied: de Zavelenberg.

Het hoogste punt van de Zavelenberg is een ronde beboste heuvel die vroeger 'den Romeinen graf' werd genoemd. Inderdaad, veel mensen dachten dat het een Romeinse tumulus was, vooral omdat er op verschillende plaatsen resten van Romeinse nederzettingen waren gevonden. Er werden nochtans nooit resten van bewoning gevonden en de herwerkte aard van de ondergrond doet eerder vermoeden dat zandafval en uitgegraven aarde van de steengroeve de heuvel vorm gaven.

De ontginning van de Zavelenberg gebeurde al heel vroeg. Daarna vormde hij eeuwen lang een eerder bebost gebied, met her en der graasweiden en vochtige terreinen, soms zelfs moerassen, kleine stukjes landbouwgrond, hagen en in een latere periode ook moestuintjes.

De kasteelhoeve langs de Dendermondestraat staat al op de Ferraris-kaart van 1770 en wordt vermeld in geschriften van 1660. Ze zou een opvolger kunnen zijn van het in 1527 vermelde 'Hof ter Zijpe'. In de twintigste eeuw woonde eerst een tuinbouwer in deze hoeve, later werd ze een drankgelegenheid, maar nu bestaat ze niet meer. Er wordt beweerd dat de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting, die de Zavelenberg kocht om er 400 sociale woningen te bouwen, de boerderij in 1955 sloopte om zo een mogelijke klassering te vermijden. Want zo'n procedure zou de dood hebben betekend voor hun project (dat hoe dan ook nooit werd uitgevoerd).

De snelle verstedelijking van Sint-Agatha-Berchem en Ganshoren na de aanleg van de Keizer Karellaan als belangrijkste verkeersader naar Vlaanderen en de kust, en later naar de E40, betekende een forse verkleining van het gebied van de Zavelenberg, dat zo trouwens definitief in tweeën werd gesneden. Van het oorspronkelijke landbouwgebied blijft alleen nog een stuk van 16 hectare over. Dat werd in 1989 geklasseerd. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest nam het in 1991 voor een deel over van de Nationale Maatschappij voor Huisvesting.

ALGEMENE BESCHRIJVING : EEN STROOK LANDELIJK GEBIED

De Zavelenberg is een gebied met landelijk en landschappelijk karakter dat opvalt door zijn homogeniteit (daarom ook kreeg het een statuut van natuurreservaat). De beroemde beboste heuvel is het centrale en hoogste punt. Een aanplant met boskarakter (acacia's en gewone essen) bedekt de resten van de vroegere steengroeve. De heuvel tekent een groen kader rond een deel van de Zavelenberg en onttrekt de stad aan het gezicht. Maar hij is tot op dit ogenblik in privébezit en niet toegankelijk voor het publiek.

Vanaf de heuvel daalt het terrein, via weilanden omgeven door hagen, langzaam af naar het noorden en het westen (dat wil zeggen in de richting van de Keizer Karellaan). Aan de andere kant – naar het zuiden en oosten – vormt de heuvel een beboste helling die afdaalt naar de huizen van de Strijders- en Openveldstraat. Het is een heel typisch glooiend reliëf dat er waarschijnlijk voor zorgde dat het nooit werd verkaveld. Aan de voet van de heuvel stroomt een beekje in een vochtig dal, omgeven door weilanden en met een (soms droogstaande) waterplas en bosjes populieren en knotwilgen. De beek ontspringt in het vochtige gemengde bos dat een rijke onderhoutflora kent.

In de weiden van de Zavelenberg grazen de runderen van de laatste landbouwer in Brussel. Her en der staan er – vaak prachtige – bomen (beuk, haagbeuk, linde, esdoorn, enz.) en enkele hagen die een interessante biotoop zijn voor vogels. De dreef witte kastanjelaars, die vroeger naar de kasteelhoeve leidde, bestaat nog altijd, maar wel alleen nog met stukken en brokken, omdat verschillende bomen verdwenen. Langs de omheining van de Zavelenberg liggen een speeltuin en een perceel met moestuintjes.

In de nabije toekomst zal de groene wandeling die van het populierenbos Nestor Martin naar het Wilderbos gaat, langs de Zavelenberg lopen.

De Groene Wandeling komt hier van het Nestor Martin-populierenbos, loopt langs de Keizer Karellaan, komt dan uit bij de Zavelenberg en daarna bij het Wilderbos.

OPMERKELIJKE FAUNA EN FLORA

De Zavelenberg is ongetwijfeld vooral interessant voor zijn landschap – een overblijfsel van het platteland op een boogscheut van het Pajottenland – maar hij is ook en vooral ecologisch van belang. De groenblijvende hagen, de droge en vochtige weilanden, het bos en de groepen populieren vormen kostbare biotopen voor fauna en flora. Er zijn bijvoorbeeld heel veel hazen op het terrein, maar ook een groot aantal vogels en amfibieën.

Op de hellingen groeit de groene helleborus, een heel zeldzame plant in Brussel, die alleen hier voorkomt. Door de aanwezigheid van kalk in de bodem, vindt men er in de lente ook overvloedig veel daslook. Onder de oudere populieren, in de kuil aan de voet van de helling, groeien bosanemonen, bosjes speenkruid, gevlekte aronskelken en wespenorchis (epipactis) waarvan de brede bladeren het onderhout bedekken.

De lijst met merkwaardige bomen in het Brussels Gewest vermeldt vijftien bomen van de Zavelenberg: gewone kastanjelaars (*Aesculus hippocastanum*) – langs de dreef die vroeger naar de kasteelhoeve leidde, gewone esdoorns (*Acer pseudoplatanus*), beuken (*Fagus sylvatica*), een haagbeuk (*Carpinus betulus*), een Noorse esdoorn (*Acer platanoides*), enz.

De toestand van al deze bomen is momenteel zorgwekkend. Het getrappel van de runderen die er schaduw of bescherming zoeken, beschadigt de wortels en legt een hypotheek op hun levenskansen. De oplossing ligt erin dat de dieren elders grazen en het terrein omgevormd wordt tot hooiweide. Maar er is geen eensgezindheid over deze aanpak: de standpunten en doelstellingen van de betrokken partijen verschillen sterk van elkaar.

HOE HET WORDT BEHEERD

De Zavelenberg is maar voor een deel toegankelijk voor het publiek. We vermeldden al dat de beboste heuvel in privébezit is. Niemand mag er binnen en er wordt geen specifiek beheer toegepast: het bos blijft er in de staat waarin het nu is. In de weiden grazen de kudde van de plaatselijke landbouwer. Daarom staan er omheiningen rond. Er is hierover een overeenkomst tussen Gewest en landbouwer. Het contract en de voorwaarden die eruit voortvloeien, beperken de mogelijkheden voor Leefmilieu Brussel – BIM om in het grootste deel van de Zavelenberg in te grijpen.

Daarom richten de ingrepen van Leefmilieu Brussel – BIM zich (in afspraak met Monumenten en Landschappen omdat de Zavelenberg geklasseerd gebied is) op het herstel van het authentieke landelijke uitzicht met zijn hagen, traditionele afsluitingen en boomgroepen. Met andere woorden: de staat waarin het gebied zich bevond in de jaren vijftig, voor de ontwikkeling van de intensieve landbouw en de mechanisering van de landbouwactiviteiten. Deze ingrepen houden ook de biologische kenmerken van het natuureservaat in stand. Daarom wordt het vochtige deel maar één keer per jaar gemaaid en geniet het van bescherming tegen vertrappeling.

Om de doorgang voor voetgangers mogelijk te maken opende Leefmilieu Brussel – BIM onlangs een groene weg van de Openveldstraat naar de Dendermondestraat. Dit pad respecteert het landelijke karakter. Het volgt de grenzen van de oude weiden (om een nieuwe verkaveling te vermijden) en maakt een ommetje rond de beboste heuvel. Zo krijgen de liefhebbers een mooi uitzicht op het volledige gebied.

Via een ander pad langs de Keizer Karellaan kan de Groene Wandeling tot aan de rand van de Zavelenberg doorlopen.

Het heraanlegproject voor de speeltuin en de moestuintjes van de Zavelenberggaarde in het verlengde van de Groene Wandeling is lopende.

GROENE RUIMTEN IN DE BUURT

- Ten noorden: het populierenbos Nestor Martin.
- Ten noordwesten: de moerassen van Ganshoren en Jette.
- Ten westen: het Jean Monnetpark.
- Ten zuidoosten: het Kattebroek.
- Ten zuidoosten: de kooromgang van de Basiliek van Koekelberg en het Elisabethpark.
- Ten zuiden: het Wilderbos, het Hoogveld en de kasteelhoeve van Karreveld.

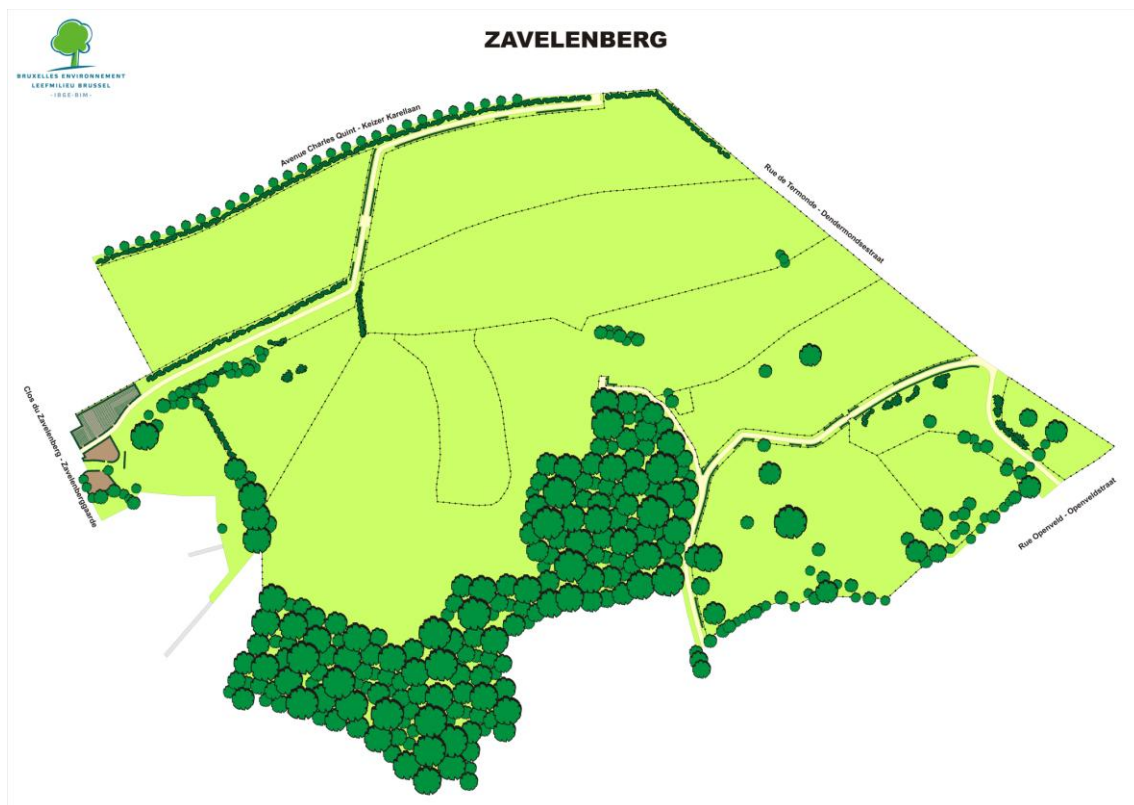
Oppervlakte: 16,32 hectare.

Typologie: een overblijfsel van het landelijke gebied, met een statuut van natuureservaat.

Eigenaar: Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Beheer: Er is een overeenkomst tussen het Brussels Gewest en de landbouwer die de weiden uitbaat. Leefmilieu Brussel – BIM beheert de vochtige zone en de ruimten die zijn opengesteld voor het publiek (wegen, speeltuin, moestuintjes, enz.).

Klassering: de dienst Monumenten en Landschappen klasseerde het gebied op 26 april 1989. Op 27 april 1992 kreeg een deel de titel 'natuureservaat' (13,38 hectare).

PRAKTISCHE INFORMATIE

OPENINGSUREN

De Zavelenberg is altijd toegankelijk, maar alleen op wegen en paden.

De parkwachters doen er regelmatig hun ronde.

CONTACT

Hebt u een vraag? Wilt u een probleem signaleren? Spreek dan een van de parkwachters aan.

In noodgevallen: Politie op 02/412 12 12

Leefmilieu Brussel – BIM op 02 775 75 75 of info@leefmilieubrussel.be

UITRUSTING

Twee speeltuinen waarvan een voor kinderen van 3 tot 7 jaar met een boot, een buigbrug, een glijbaan en -buis. Een andere speelzone voor jongeren van 8 tot 12 jaar met een net en een klimmuur, een klimrek, een hellend vlak en een glijbaan. Een schuilhokje, moestuintjes, informatieborden, zitbanken, vuilnisbakken, een verdeler voor hondenpoepschepjes. Omdat er vee graast en dieren rondlopen die gevoelig zijn voor verstoring van hun habitat, moeten honden altijd aan de leiband blijven.

ER GERAKEN

De Zavelenberg ligt op het grondgebied van de gemeente Sint-Agatha-Berchem. De ingangen liggen aan de Dendermondestraat, Keizer Karellaan, Zavelenberggaarde en Openveldstraat.

BEREIKBAARHEID ANDERVALIDEN

De aangelegde weg tussen Openveld- en Dendermondestraat die een deel van het domein doorkruist, is aangelegd in kiezelsteen. De doorgang is dus niet gemakkelijk, maar wel mogelijk.

OPENBAAR VERVOER

Bus : 84 (Berchem Shopping), 84-87 (Basilix)

Tram : 82 (Berchem Shopping)

Trein: Station St-Agatha-Berchem.

MEER INFORMATIE

- Meer informatie over [het architecturale patrimonium van het Gewest](#).
- Meer informatie over [het groene en blauwe netwerk](#).
- Meer informatie over de [Groene Wandeling](#).

